

ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК [347.994:347.151](477)

О. О. КОВАЛЕНКО,

аспірант кафедри цивільного права та процесу
факультету № 6 (права та масових комунікацій)
Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ОГолоШЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ФАКТУ СМЕРТІ

Досліджено внесені до Цивільного процесуального кодексу України зміни, які пов'язані з порядком оголошення фізичної особи померлою та встановленням юридичного факту смерті. Проаналізовано окремі положення Цивільного та Цивільного процесуального кодексів України з метою виявити суперечності, що з'явилися у цивільному процесуальному законодавстві після закріплення цих змін, і надати рекомендації з удосконалення чинного матеріального й процесуального законодавства України з урахуванням міжнародного досвіду та вимог актуальності й сучасності.

Ключові слова: фізична особа, оголошення померлою, нещасний випадок, надзвичайна ситуація, встановлення факту смерті.

Kovalenko, O.O. (2016), "The court hearings of the cases on declaration of death of an individual and establishment of the legal fact of death" ["Rozhliad sudom sprav pro oholoshennia fizychnoi osoby pomerloiu ta vstanovlennia yurydychnoho faktu smerti"], *Pravo i Bezpeka*, No. 1, pp. 130–135.

Постановка проблеми. Гарантування прав і свобод людини закріплено в Україні на конституційному рівні. Статтею 29 Конституції України проголошується, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість. Однією з гарантій прав і свобод людини є визначений Цивільним процесуальним кодексом України порядок встановлення юридичного факту оголошення фізичної особи померлою.

Зміни, внесені до ч. 1 ст. 46 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та до ч. 1 ст. 256 ЦПК України згідно із законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку розгляду питань надання допомоги сім'ям загиблих» від 25 червня 2009 року, викликали низку питань у судовій практиці застосування цивільного та цивільного процесуального законодавства у справах окремого провадження, які стосуються встановлення юридичного факту оголошення фізичної особи померлою. Створений законодавцем правовий інститут оголошення фізичної особи померлою потребує вдосконалення шляхом усунення недоліків у чинних матеріальних і процесуальних нормах права, а також створення єдиного механізму й порядку реалізації та застосування судами цих норм.

Як зазначають у своїй науковій праці С. С. Бичкова і Т. Р. Федосєєва, відповідні но-

вели досліджуються фахівцями з метою виявлення їх недоліків, колізій, неузгодженостей, внесення пропозицій щодо вдосконалення правових норм, внесення змін і доповнень до нормативних актів. При цьому зміни в законодавстві повинні бути спрямовані на втілення в життя основних конституційних прав і свобод людини та громадянина. Зміни ж, що вносяться до цивільного процесуального законодавства, мають сприяти реалізації завдань цивільного судочинства, якими є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1].

Стан дослідження. Оголошення фізичної особи померлою є підставою для виникнення спадкових правовідносин або припинення шлюбних правовідносин, тому дослідженням теоретичних і практичних проблем, що виникали при зміні правового статусу фізичної особи, займалися науковці в галузі і цивільного процесуального (В. В. Комаров [2, с. 114–132]), і цивільного права (В. М. Ігнатенко, О. П. Печений [3, с. 132–134] та інші). Однак залишається низка питань, які потребують вирішення.

Метою статі є здійснення аналізу окремих положень ЦК України і ЦПК України, виявлення

суперечностей, що з'явилися у цивільному процесуальному законодавстві, і надання пропозицій щодо вдосконалення окремих норм ЦК України і ЦПК України з урахуванням вимог актуальності й сучасності.

Виклад основного матеріалу. Презумпція смерті фізичної особи є підставою для оголошення її померлою. Оголосити фізичну особу померлою має право тільки суд шляхом винесення рішення на підставі обґрунтованого висновку щодо юридичного припущення смерті особи.

Згідно з ч. 1 ст. 46 ЦК України, з урахуванням змін, внесених законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку розгляду питань надання допомоги сім'ям загиблих» від 25 червня 2009 року, фізична особа може бути оголошена судом померлою у випадку, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом 3 років; якщо особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом 6 місяців; за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом 1 місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Таким чином, аналізуючи норму ЦК України, приходимо до розуміння, що законодавець визначає три підстави для оголошення фізичної особи померлою:

- тривала безвісна відсутність (протягом 3 років);
- фізична особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку (протягом 6 місяців);
- за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (протягом 1 місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру).

Аналізуючи викладену норму, маємо визнати, що існує колізія двох підстав для оголошення фізичної особи померлою в межах однієї норми – у частині визначення строків оголошення особи померлою. До того ж, як нове у ЦК України, підставою для оголошення

особи померлою з'являються інші обставини внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

До техногенних належать надзвичайні ситуації, походження яких пов'язане з виробничо-господарською діяльністю людини на об'єктах техносфери. Як правило, техногенні надзвичайні ситуації виникають внаслідок аварій, що супроводжуються мимовільним виходом у навколишнє середовище речовини і (або) енергії [4, с. 171–178]. Наприклад, це можуть бути аварії на різних об'єктах техносфери з викидом небезпечних речовин відповідного походження, а також пожежі та вибухи об'єктів промисловості, транспорту, адміністративних будівель, громадського й житлового фонду.

Головні причини надзвичайних ситуацій природного характеру визначають дією землетрусів, повенів, селей та зсувів [5, с. 240–241].

Нещасний випадок – непередбачена подія, несподіваний збіг обставин, що спричинив тілесне ушкодження або смерть. Типовими прикладами є автомобільна катастрофа (або потрапляння під машину), падіння з висоти, потрапляння предметів у дихальні шляхи, падіння предметів (цегли, бурульки) на голову, ураження електричним струмом. Факторами ризику можуть бути недотримання техніки безпеки, вживання алкоголю [6].

Враховуючи істотні зміни, пов'язані з поширенням випадків оголошення фізичної особи померлою у зв'язку з іншими обставинами, що виникли внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, законодавцю доцільно було б закріпити їх у ЦК України окремою статтею. Або внести зміни до ч. 1 ст. 46 ЦК України, виклавши її в такій редакції: «Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців, а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру». Зазначена редакція статті розмежовує поняття «нещасний випадок» і «нещасний випадок внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», що не

залишає сумніву в тлумаченні та застосуванні цієї норми права.

Слід зазначити, що Комітет з питань правової політики, розглянувши на своєму засіданні 11 березня 2008 року (протокол № 6) проект закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо спрощення порядку розгляду питань надання допомоги сім'ям загиблих)», звернув увагу на те, що в ч. 1 ст. 46 ЦК України пропонується встановити, що фізична особа може бути оголошена померлою судом невідкладно, якщо є можливість припустити її загибель від нещасного випадку внаслідок надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру. Проте відповідно до ст. 252 ЦК України строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Початок та кінець строку можуть визначатися вказівкою на календарну дату або подію, що має неминуче настати. У зв'язку з цим зазначений у законопроекті строк було запропоновано визначити в календарних формах, тобто місяцями, тижнями й днями [7]. Вказані зауваження було враховано законодавцем шляхом закріплення в законі місячного строку для оголошення фізичної особи померлою, якщо є можливість припустити її загибель від нещасного випадку внаслідок надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Тобто суд, розглядаючи таку категорію справ, повинен встановити сукупність фактів, наявність яких дає підставу оголосити фізичну особу померлою, а саме:

- встановити факт, що мала місце надзвичайна ситуація техногенного та природного характеру;
- встановити факт зникнення безвісти фізичної особи під час певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- встановити факт закінчення роботи спеціальної комісії, утвореної у зв'язку з відповідною надзвичайною ситуацією техногенного та природного характеру;
- встановити факт відсутності відомостей про місце перебування фізичної особи у місці її постійного проживання протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії.

Якщо розглядати процесуальний аспект закріплення на законодавчому рівні передбаченої ЦПК України процедури оголошення фізичної особи померлою, відомо, що до внесення змін законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

спрощення порядку розгляду питань надання допомоги сім'ям загиблих» до ч. 1 ст. 256 ЦПК України передбачалося, що процедура розгляду справ про встановлення факту смерті особи закріплювалася главою 4 ЦПК України «Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою». У зв'язку з доповненням ч. 1 ст. 46 ЦК України положенням «... за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» було доповнено ч. 1 ст. 256 ЦПК України пунктом 9, згідно з яким розгляд справи про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвістим за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, має відбуватися як справа про встановлення фактів, що мають юридичне значення і регламентуються главою 6 ЦПК України «Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення».

На стадії розгляду проекту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку розгляду питань надання допомоги сім'ям загиблих» народними депутатами у першому читанні було підкреслено недоцільність доповнення ч. 1 ст. 256 ЦПК України пунктом 9 у редакції «... смерті особи, яка пропала безвістим за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», а також те, що цей проект доцільно повернути на доопрацювання [8].

У другому читанні в червні 2009 року також було підтримано в цілому зауваження Головного науково-експертного управління до цього законопроекту в частині недоцільності внесення змін до ч. 1 ст. 256 ЦПК України, які полягали в тому, що розгляд справ про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, має відбуватися в порядку, передбаченому ЦПК України для розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Також

підкреслювалося, що з огляду на зміни, які вносяться до ч. 1 ст. 46 ЦПК України, справи про оголошення фізичних осіб померлими мають розглядатися у порядку, встановленому главою 4 «Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою» розділу IV ЦПК України. Було зроблено висновок, що законопроект потребує доопрацювання та винесення на повторне читання з урахуванням зауважень Головного юридичного управління [9]. Але законодавець у чинній редакції закону не врахував наведені зауваження, що призвело до закріплення розгляду справ про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Аналізуючи зауваження Головного науково-експертного управління та Головного юридичного управління, можна дійти висновку, що така позиція законодавця є нелогічною та необґрунтованою, а тому потребує вдосконалення. У ЦПК України справам про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою присвячена глава 4 розділу IV, яка передбачає єдиний порядок для розгляду судами справ цієї категорії, що і повинен застосовуватися.

На думку В. В. Комарова та Г. О. Світличної, оголошення особи померлою, на відміну від факту смерті особи, який встановлюється судом за умови підтвердження доказами, що ця подія мала місце у певний час та за певних обставин, здійснюється на підставі вірогідного припущення про смерть особи, коли немає доказів про факт її смерті, а не на встановленні самого факту смерті. Таким чином, оголошення фізичної особи померлою – це підтвердження судовим рішенням припущення факту смерті особи, яке ґрунтується на високому ступені ймовірності її смерті, а не на встановленні самого факту смерті [2, с. 118].

Також в юридичній літературі зазначається, що провадження у справах про оголошення фізичної особи померлою потрібно відрізнити від провадження про встановлення факту смерті особи у певний час [10, с. 658; 11, с. 551].

Тому досить логічним вважається те, що саме факт реєстрації смерті фізичної особи регламентується ст. 256–259 ЦПК України, а не порядок розгляду справ про оголошення фізичної особи померлою, як це було закріплено законодавцем шляхом внесення змін до ч. 1 ст. 256 ЦПК України, положення якої передба-

чають розгляд судом справ про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (п. 9). Порядок розгляду справ цієї категорії регламентується гл. 4 розділу IV ЦПК України.

Як вважає С. С. Бичкова, якщо навіть розглядати справи про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, як різновид справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, то в такому разі неможливе дотримання всіх вимог щодо змісту відповідної заяви, яка подається до суду. Це пов'язано з тим, що згідно зі ст. 258 ЦПК України у такій заяві обов'язково потрібно зазначити причини неможливості одержання або відновлення документів, які посвідчують цей факт, а також додати до неї довідку про неможливість відновлення втрачених документів. Але в цьому випадку взагалі не існує документів, що посвідчують факт смерті особи, інакше не потрібно було б звертатися до суду для оголошення відповідної особи померлою. Отже, можливість практичного застосування п. 9 ч. 1 ст. 256 ЦПК України викликає великий сумнів [1].

У свою чергу, судові рішення про визнання фізичної особи померлою є підставою для реєстрації смерті відділами реєстрації актів цивільного стану. Тобто померлою фізична особа оголошується від дня набрання рішенням суду законної сили. В юридичній літературі підкреслюється, що строк оголошення фізичної особи померлою тягне матеріально-правові, а не процесуально-правові наслідки. Факт спливу визначеного законом строку має встановити суд у судовому засіданні при розгляді справи по суті. Отже, якщо під час розгляду справи буде встановлено, що визначений законом строк ще не закінчився, суд має ухвалити рішення про відмову у задоволенні заявленої вимоги. Повторне звернення до суду з вимогою про визнання громадянина безвісно відсутнім або оголошення його померлим не виключається у зв'язку з об'єктивною зміною обставин, якими вона обґрунтовується [12, с. 734].

За загальними правилами цивільного судочинства, які передбачають неможливість перегляду й скасування судового рішення, що набрало законної сили, тим самим судом, що його ухвалив, оголошення фізичної особи у

випадку її появи є винятком. Якщо фізична особа, оголошена померлою, з'явиться або буде виявлено місце її перебування, рішення суду буде скасовано за заявою самої фізичної особи або суб'єктів, за заявою яких суд змінив правовий статус цієї фізичної особи.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна підсумувати, що порядок оголошення фізичної особи померлою має багато недоліків, що ускладнює на практиці вирішення судом такої категорії справ. Потребує вдосконалення ст. 46 ЦК України шляхом відокремлення випадків визнання фізичної особи загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в окрему статтю. Або, як альтернативний варіант, внести зміни до ч. 1 ст. 46 ЦК України, виклавши її в такій редакції: «Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців,

а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру».

Процесуальний порядок розгляду справ про оголошення фізичної особи померлою потребує вдосконалення шляхом виключення п. 9 із ч. 1 ст. 256 ЦПК України, справи про оголошення фізичних осіб померлими слід розглядати за загальними правилами, передбаченими главою 4 розділу IV ЦПК України, з метою недопущення порушення юридичної техніки розгляду цивільних справ у порядку окремого провадження.

Розглянуті у статті проблеми залишаються актуальними та потребують додаткового, поглибленого наукового аналізу з метою надання пропозицій і рекомендацій з удосконалення чинного матеріального та процесуального законодавства України з урахуванням міжнародного досвіду.

Список використаних джерел

1. Бичкова С. С. Порядок розгляду питань надання допомоги сім'ям загиблих внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру [Електронний ресурс] / С. С. Бичкова, Т. Р. Федосєєва // Правничий вісник Університету «КРОК». – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/111/126/>.
2. Окреме провадження : монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова ; за ред. В. В. Комарова. – Харків : Право, 2011. – 312 с.
3. Цивільне право : підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін.] ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Харків : Право, 2011. – 656 с.
4. Сапронов Ю. Г. Безопасность жизнедеятельности : учебник / Ю. Г. Сапронов. – М. : Академия, 2006. – 336 с.
5. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. / [О. М. Баб'як, О. М. Сітенко, Ф. В. Ківва та ін.] ; Міжнар. акад. наук екол. безпеки життєдіяльності, Укр. екол. акад. наук. – Харків : Ранок, 2000. – 304 с.
6. Кризис смертности в России. Алкоголизм, заболеваемость и ухудшение здравоохранения [Електронний ресурс] / [Julie DaVanzo and Clifford Grammich ; пер. Е. Ивановой]. – Режим доступу: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_briefs/2005/RB5056.1.pdf.
7. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо спрощення порядку розгляду питань надання допомоги сім'ям загиблих) : від 7 груд. 2007 р. № 1140 [Електронний ресурс] / ініціатори законопроект В. А. Бондик, Є. В. Волинець, М. Я. Волинець, П. П. Корж, В. І. Турманов. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1140&skl=7.
8. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо спрощення порядку розгляду питань надання допомоги сім'ям загиблих)» (реєстр. № 1140 від 07.12.2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=30991&pf35401=116870>.
9. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку розгляду питань надання допомоги сім'ям загиблих» (реєстр. № 1140 від 07.12.2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=30991&pf35401=144842>.
10. Кравчук В. М. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. – Київ : Істина, 2006. – 944 с.
11. Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – Київ : Атіка, 2008. – 840 с.
12. Курс цивільного процесу : підручник / [В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. – Харків : Право, 2011. – 1352 с.

Надійшла до редколегії 08.02.2016

КОВАЛЕНКО Е. А. РАССМОТРЕНИЕ СУДОМ ДЕЛ ОБ ОБЪЯВЛЕНИИ ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА УМЕРШИМ И УСТАНОВЛЕНИИ ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКТА СМЕРТИ

Исследованы внесённые в Гражданский процессуальный кодекс Украины изменения, связанные с порядком объявления физического лица умершим и установлением юридического факта смерти. Проанализированы отдельные положения Гражданского и Гражданского процессуального кодексов Украины с целью выявить противоречия, появившиеся в гражданском процессуальном законодательстве после закрепления этих изменений, и дать рекомендации по усовершенствованию действующего материального и процессуального законодательства Украины с учётом международного опыта и требований актуальности и современности.

Ключевые слова: физическое лицо, объявление умершим, несчастный случай, чрезвычайная ситуация, установление факта смерти.

KOVALENKO O. O. THE COURT HEARINGS OF THE CASES ON DECLARATION OF DEATH OF AN INDIVIDUAL AND ESTABLISHMENT OF THE LEGAL FACT OF DEATH

The author has studied the amendments made to the Civil and Procedural Code of Ukraine associated with the procedure of declaring an individual dead and establishment of the legal fact of death. The author has analyzed some provisions of the Civil, Civil and Procedural Codes of Ukraine to reveal the contradictions that emerged in the civil procedural law after the consolidation of these amendments and to provide recommendations for improvement of the current material and procedural legislation of Ukraine considering international experience and requirements of relevance and modernity. It is noted that the legislator defines three grounds for declaring the death of an individual, including:

- sustainable condition of being a missing person (for 3 years);
- an individual gone missing under circumstances threatening death or giving the reason to believe his death from a specific accident (for 6 months);
- under the condition to assume an individual dead from an accident or other circumstances because of man-made emergencies and natural disasters (for 1 month after the conclusion of a special commission's work, formed as a result of emergencies of technogenic and natural character).

It is concluded that there is a conflict of two reasons for declaring the death of an individual within one norm – determining the terms of declaring the death of an individual.

Keywords: individual, declaration of death, accident, emergency, establishing the fact of death.